

GENDER STEREOTIPLAR VA OILA MUHITINING BOLALARDA XULQ OG‘ISHI SHAKLLANISHIDAGI ROLI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-507-510>

Qayumov Kozimjon Nozimjon o‘g‘li

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti

Psixologiya 2-kurs magistranti

qayumovkozim98@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada gender stereotiplari va oila muhitining bolalarda xulq-atvor og‘ishlari shakllanishidagi psixologik mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda an‘anaviy gender rollari, ota-ona munosabatlari, tarbiya uslublari hamda emotsional iqlimning bolaning ijtimoiylashuvi va xulqiy rivojlanishiga ta’siri ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, oila ichidagi noto‘g‘ri gender kutishlari va psixologik bosimlar bolalarda agressivlik, ijtimoiy chekinish, deviant xulq va o‘z-o‘zini baholashning buzilishiga olib kelishi mumkinligi ilmiy manbalar asosida asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: Gender stereotiplari, oila muhiti, bolalar psixologiyasi, xulq-atvor og‘ishlari, ijtimoiylashuv, tarbiya uslublari, deviant xulq.

Аннотация: В данной статье анализируются психологические механизмы влияния гендерных стереотипов и семейной среды на формирование поведенческих отклонений у детей. В исследовании рассматривается влияние традиционных гендерных ролей, детско-родительских отношений, стилей воспитания и эмоционального климата семьи на процессы социализации и поведенческого развития ребенка. Также на основе научных источников обосновывается, что искажённые гендерные ожидания и психологическое давление в семье могут приводить к развитию агрессивности, социальной изоляции, девиантного поведения и нарушению самооценки у детей.

Ключевые слова: Гендерные стереотипы, семейная среда, детская психология, поведенческие отклонения, социализация, стили воспитания, девиантное поведение.

Annotation: This article analyzes the psychological mechanisms of the influence of gender stereotypes and the family environment on the formation of behavioral deviations in children. The study examines the impact of traditional gender roles, parent-child relationships, parenting styles, and the emotional climate of the family on children’s socialization and behavioral development. Based on scientific sources, it is also substantiated that distorted gender expectations and psychological pressure within the family may lead to the development of aggression, social withdrawal, deviant behavior, and impaired self-esteem in children.

Keywords: Gender stereotypes, family environment, child psychology, behavioral deviations, socialization, parenting styles, deviant behavior.

So‘nggi yillarda bolalarda xulq-atvor og‘ishlari muammosi psixologiya, pedagogika va ijtimoiy fanlarda dolzarb masalalardan biriga aylandi. Jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar, oilaviy munosabatlarning murakkablashuvi hamda an‘anaviy gender stereotiplarining saqlanib qolishi bolalar ruhiy rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, oila muhiti va undagi genderga oid kutishlar bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim omil hisoblanadi.

Gender stereotiplari — bu jamiyatda erkak va ayolga nisbatan shakllangan barqaror tasavvurlar bo‘lib, ular bolalarning xulq-atvori, hissiy reaksiyalari va ijtimoiy rollarini belgilashda muhim rol o‘ynaydi. Oila esa ushbu stereotiplar birinchi marta singdiriladigan ijtimoiy institut bo‘lib, bolaning psixologik rivojlanishida asosiy muhit vazifasini bajaradi. Oila ichidagi noto‘g‘ri tarbiya uslublari, haddan tashqari nazorat yoki befarqlik, shuningdek, qat’iy gender talablar bolalarda xulqiy og‘ishlarning yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Gender stereotiplari — bu erkak va ayollarga xos deb qaraladigan xulq-atvor, emotsional holat va ijtimoiy rollar haqidagi umumlashgan tasavvurlardir. Psixologiyada gender stereotiplari ijtimoiy o‘rganish nazariyasi (A. Bandura), kognitiv rivojlanish nazariyasi (L. Kolberg) va gender sxemalari nazariyasi (S. Bem) doirasida izohlanadi. [1, -320 b.].

Ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, bolalar genderga oid xulq-atvorni kuzatish, taqlid va mustahkamlash orqali egallaydi. Masalan, o‘g‘il bolalarga “kuchli bo‘lish”, “yig‘lamaslik”, qiz bolalarga esa “itoatkorlik”, “muloyimlik” talab etilishi ularning hissiy ehtiyojlarini cheklaydi. Bu esa ichki ziddiyatlar va agressiv yoki passiv xulq shakllarining paydo bo‘lishiga olib kelishi mumkin. [2, -400 b.].

Gender stereotiplari bolaning o‘zini anglash jarayoniga ham ta’sir etadi. Agar bola o‘z tabiiy xususiyatlari jamiyat kutishlariga mos kelmasa, unda past o‘z-o‘zini baholash, xavotir, ijtimoiy chekinish kabi holatlar kuzatiladi.

Xulq-atvor og‘ishlari — bu jamiyatda qabul qilingan axloqiy va ijtimoiy me’yorlardan chetga chiqadigan xatti-harakatlar majmuidir. Bolalarda bu holat agressivlik, qoidabuzarlik, yolg‘onchilik, ijtimoiy chekinish, maktabga moslasha olmaslik kabi ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi. [3, -160 b.].

Psixologik nuqtai nazardan, xulq og‘ishlari ko‘pincha ichki ehtiyojlarning qondirilmasligi, emotsional qo‘llab-quvvatlash yetishmasligi va noto‘g‘ri ijtimoiy ta’sirlar natijasida yuzaga keladi. Gender stereotiplari ushbu jarayonda muhim rol o‘ynaydi, chunki ular bolaning his-tuyg‘ularini ochiq ifoda etishiga to‘sqinlik qiladi.

Masalan, o‘g‘il bolalarda agressiv xulq ko‘pincha “erkaklik belgisi” sifatida rag‘batlantirilsa, qiz bolalarda esa hissiyotlarni bostirish ichki zo‘riqish va nevroitik holatlarga olib kelishi mumkin.

Gender stereotiplari va oila muhiti bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning uyg‘un yoki ziddiyatli bo‘lishi bolaning xulqiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Agar oila ichida gender tengligi, moslashuvchan rollar va emotsional qo‘llab-quvvatlash mavjud bo‘lsa, bolalarda ijtimoiy moslashuv yuqori bo‘ladi.

Aksincha, qat’iy gender talablari, ota-onaning selektiv munosabati va taqqoslashlar bolalarda norozilik, agressiya yoki ijtimoiy passivlikni keltirib chiqaradi. Bu holatlar vaqt o‘tishi bilan barqaror xulq-atvor og‘ishlariga aylanishi mumkin. Bolalarda xulq-atvor og‘ishlarining oldini olishda oilaviy psixologik madaniyatni oshirish muhim ahamiyatga ega. Ota-onalarga genderga nisbatan

moslashuvchan yondashuv, bolaning individual xususiyatlarini qabul qilish va emotsional qo'llab-quvvatlash tavsiya etiladi.

Maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida gender sezgir tarbiya, psixologik treninglar va maslahatlar tashkil etilishi samarali hisoblanadi. Psixologlar tomonidan olib boriladigan profilaktik ishlar xulq og'ishlarining erta bosqichda aniqlanishiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, gender stereotiplari va oila muhiti bolalarda xulq-atvor og'ishlarining shakllanishida muhim va hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Bola hayotining ilk bosqichlaridayoq oilada shakllanadigan munosabatlar, ota-onaning tarbiya uslubi hamda jinsga oid kutishlari uning shaxs sifatida rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar oilada qat'iy va noto'g'ri gender stereotiplari ustun bo'lsa, bu holat bolaning hissiy ehtiyojlarini cheklaydi, o'zini erkin ifoda etishiga to'sqinlik qiladi va ichki psixologik ziddiyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Ayniqsa, o'g'il bolalarga nisbatan his-tuyg'ularni bostirish, agressiv xulqni rag'batlantirish yoki qiz bolalardan haddan tashqari itoatkorlik va passivlikni talab qilish bolalarda sog'lom psixologik rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada agressivlik, ijtimoiy chekinish, o'ziga ishonchsizlik, past o'z-o'zini baholash hamda deviant xulq-atvor shakllari vujudga kelishi mumkin. Shu sababli, bolaning individual xususiyatlarini hisobga olmagan holda qo'yilgan gender talablar xulq-atvor og'ishlarining asosiy manbalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Shu nuqtai nazardan, bolalarda xulq-atvor og'ishlarining oldini olish uchun, avvalo, oilada sog'lom psixologik muhit yaratish muhimdir. Ota-onalar bolani jinsidan qat'i nazar, shaxs sifatida qabul qilishi, uning hissiy holatini tushunishi va qo'llab-quvvatlashi lozim. Bolaning his-tuyg'ularini ochiq ifoda etishiga imkon berish, uni tinglash va tushunishga harakat qilish sog'lom xulq-atvor shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, tarbiya jarayonida genderga nisbatan moslashuvchan yondashuvni qo'llash tavsiya etiladi. Bolalarga “bu erkaklarga xos” yoki “bu qizlarga mos emas” kabi cheklovchi qarashlarni singdirishdan voz kechish, aksincha, ularning qiziqishlari va qobiliyatlarini qo'llab-quvvatlash zarur. Bu bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi.

Ta'lim muassasalarida esa gender sezgir tarbiya tizimini yo'lga qo'yish, psixologik treninglar va tushuntirish ishlarini olib borish muhim ahamiyatga ega. Maktab psixologlari va pedagoglar ota-onalar bilan hamkorlikda ishlashi, bolalardagi xulq-atvor og'ishlarini erta aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan profilaktik choralarni amalga oshirishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bandura A. Social Learning Theory. New York: General Learning Press, 1977. 400 p.

2. Bem S. Gender Schema Theory. *Psychological Review*, 1981, vol. 88, no. 4, pp. 354–364.
3. Kohlberg L. *The Development of Gender Identity*. Stanford: Stanford University Press, 1966. 320 p.
4. Eidemiller E.G., Yustitskis V.V. *Psikhologiya sem'i*. Sankt-Peterburg: Piter, 2010. 512 p.
5. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. 330 p.
6. Maccoby E.E., Jacklin C.N. *The Psychology of Sex Differences*. Stanford: Stanford University Press, 1974. 320 p.
7. Santrock J.W. *Child Development*. 17th ed. New York: McGraw-Hill, 2019. 672 p.
8. Vygotsky L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. 160 p.
9. Hall S.S. *The Role of Family in Child Development*. New York: Wiley, 2001. 280 p.